

ÇAĞDAŞ TAKI YORUMU VE ÖZGÜN YÜZÜKLER

Pelin DEMİRTAŞ DİKMEN*

ÖZET

XXI. yüzyılda ürün tasarımı olarak takıya bakış açısının farklılaşması sonucunda, takılar, süs eşyası olarak kullanım objesi olmanın ötesine geçerek, çağdaş sanatlar kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Takının serüveni, sanat izleyicileri ve kullanıcıları şaşırtacak şekilde ivme kazanarak yoluna devam etmektedir. Takılar artık, zanaatkarların ürettiği süslenme objeleri olma misyonunun yanında, XXI. yüzyılın dünya üzerindeki etkilerini anlatan, yaşatan ve sanatsal değerler taşıyan objeler niteliğindedir.

XXI. yüzyıl takı sanatında öne çıkan formlarının başında yüzükler gelmektedir. Farklı sanat disiplinlerinin teknik ve malzemeleriyle yaratılan yüzükler, ifade yeteneğine sahip olan, takılabilir heykeller olarak değer kazanmıştır.

70 yıl öncesinde başlayan takıdaki yapısal değişim yolculuğu, birçok etkinin tepkisel dışı vurumu olarak açıklanabilir. Takı sanatçılarını etkileyen ekonomik, siyasal, çevresel, sanatsal, geleneksel, mistik, sembolik değerlerin açılımının, bu yolculuktaki bakış açısının kavranmasında önemli bir rolü vardır.

CONTEMPORARY JEWELRY DESIGN AND UNIQUE RINGS

SUMMARY

As a result of the changes in perspective on jewelry artifacts at the 21st century, the concept of jewelry surpassed its functional identity as an appearance endorsement and transformed into a medium of unique works that can be valued as works of contemporary art.

This story, of jewelry artifacts, with its users and onlookers is proceeding with awing rate. As of now jewelry is not only perceived as mere works of craftsmanship but also as artistic works that reflect and define the implications of the century on the globe.

The most frequently practiced form of contemporary jewelry art is "the ring". Rings created utilizing various materials and techniques of a range of arts turned into pieces of self-expressive wearable sculptures. This evolutionary journey of the structural transformation of jewelry dates back approximately 70 years, and could be defined as an expressive reaction to a multitude of effects. The developments in economic, political, environmental, traditional, mystique, artistic and symbolic instances have major importance in the comprehension of the points of view in accordance with this evolutionary journey.

Anahtar Kelimeler: Takının Serüveni, Yaratıcı Yüzükler, Dışavurum, Takı Sanatı

Key words: Adventure of Jewelry, Creative Rings, Expression, Jewelry Art

*Öğr. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, İzmir.

Giriş

Günümüzün takı anlayışındaki gelişmeler sonucunda takı, süs objesi olmanın ötesine geçerek, çağdaş sanatlar kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalar olarak karşımıza çıktığı söylenilebilir. Takının serüveni, birçok sanatçıyı şaşırtacak şekilde ivme kazanarak yoluna

devam etmektedir. Takıların artık, zanaatkarların ürettiği süslenme objeleri olma misyonunun yanında XXI. yüzyılın dünya üzerindeki etkilerini anlatan, yaşatan ve sanatsal değerler taşıyan objeler niteliğinde olduğu görülmektedir. XXI. yüzyıl sanatında öne çıkan takı çeşitlerinin başında yüzükler gelmektedir. Farklı sanat disiplinlerinin teknik ve malzemeleriyle yaratılan yüzükler, ifade yeteneğine sahip, takılabilir heykeller olarak değer kazanmaktadır. 70 yıl öncesinde başlayan takıdaki yapısal değişim yolculuğu, birçok etkinin tepkisel dışı vurumu olarak açıklanabilir. Takı sanatçıları etkileyen ekonomik, siyasal, çevresel, sanatsal, geleneksel, mistik, sembolik değerlerin açılımı, bu yolculuktaki bakış açısının kavranmasında önemli bir role sahiptir.

II. Dünya Savaşı sonrasında insanların enerjilerini sanata harcanmalarının bir devrim yarattığı 1940'larda, takı sanatı olarak bilinen, yeni ve devamlı bir sanat formu ortaya çıkmıştır¹. Tasarımcılar, toplumların yaşam göstergelerinden biri olan takıların seri üretimini ve geleneksel takı anlayışında bulunan değerli taş ve metallere olan bağlılığını reddederek, öncü sanatçıların ve tek üretim çalışmalarının değerini yüceltmişlerdir. Özellikle güzel sanatlarda, yeni ilham kaynakları arayışına girerek, modern takıların kendi içerisinde dinamik bir denge kurmasını sağlamışlardır. Takıların, zıt güçlerin birleşimiyle; karmaşık- içgüdüsel, geleneksel-yenilikçi, kişisel-sosyal, sade-gösterişli bir dil benimseyerek günümüzün en önemli sanat oluşumları arasında yer almaya hak kazandığı görülmektedir.

Takı yapımcılarının çalışmalarının yanı sıra ressamların ve heykeltıraşların da takı tasarlayıp üretmeleriyle birlikte "mücevherci olarak sanatçı" ve "sanatçı olarak mücevherci" kavramları bir araya gelerek "Takının bir sanat olarak kabul edilmesinde" önemli rol üstlendiği düşünülebilir.

Birçok sanat biçiminde olduğu gibi modern takı sanatında tasarımcılar- sanatçılar, çağın getirilerine, beklentilerine uyarak sınırlarını genişletmeye başlamışlardır. Sınırlarını genişletirken, insan bedenine uygun boyut, ağırlık, şekil gibi ölçülerin limitlerini zorlayarak takıya modern kültür içerisinde farklı bir konum kazandırmayı hedeflemişlerdir. Tasarımcıların ve sanatçıların bu noktada, takılabilirlik diye adlandırılan, insan bedenine uygunluk yani ergonomiyi öncelik olmaktan çıkararak heykelsi formlara uzanan biçimlendirme anlayışını benimsediği görülmektedir.

Modern Takı Sanatında* Yüzük Tasarımları:

Modern takı sanatçılarının çalışmalarını incelediğimizde, takı çeşidi olarak en fazla çalışılan ürünün "yüzük" olduğu görmekteyiz. Yüzükler, takıldıkları yer açısından kullanıcıya duygusal hazlar sağlarken (kullanıcının yüklediği anlamlar bütünü dolayısıyla) biçimsel olarak en fazla hareketliliğin ve hacmin özgürce kullanılabilceği bir alana sahiptir. Takı sanatçıları yüzük çalışmalarında, geleneksel kuyumculuk tekniklerine, geleneksel olmayan materyalleri ekleyerek, yenilikçi metotlar ile yeni yaklaşımlar keşfetme yolunda ilerlemektedirler. Resim 1'de görülen çalışma, gümüş ve sıkıştırılmış plastik kullanılarak üretilmiştir.

¹ Ursula NEUMAN, **Inspired Jewelry**, New York 2009, s. 54.

* "Takı Sanatı" bir kavram olarak 1900'lerden itibaren sanat literatüründe (Art Jewellery) kullanılmaya başlanmıştır.

Resim-1: Tasarım; Pelin Demirtaş Dikmen, 2000 (Fotoğraf: Ufuk Çalkın).

Resim-2: Tasarım; Zeynep Nural 2008 (Fotoğraf: Emrah Tuluk).

Takı sanatçılarının, yaratıcı yüzük tasarımları için yeni yaklaşımlar keşfetme yolunda gösterdikleri çabalarını yönlendiren ölçütler incelendiğinde karşımıza farklı disiplinlerin etkileri çıkmaktadır.²

Yenilikçi Yaklaşımlar: XXI. yy sanat akımlarında yapısalılık ve sürrealizm ilham alan öncü takı sanatlarının, değerli metal ve taşlara dayalı yaygın takı stillerini reddederek, tasarımlarını beden aksesuarları olarak düşünmeye başladıkları görülür. Yüzükler boyut değiştirerek, görsel sanatlardaki yaratıcı ifadeleri ortaya koyan ilgi alanlarını yansıtacak şekilde tasarlanmaya başlanmıştır. Bu dönemden itibaren yüzük satan mağazaların küçük galeriler gibi düzenlenerek farklı bir sunuş yoluna gittikleri görülmektedir.

Takı sanatçıları, insan vücudunu hareket edebilen bir mekanizma olarak algılayıp, yüzüklerin formlarında serbest biçimli şekiller yarattılar. Yapısalılık prensiplerini yansıtan yüzüklerde metal yerine abanoz ağacı, keçi boynuzu gibi malzemeler kullandılar. Yüzük

² Pelin DEMİRTAŞ DİKMEN, Modern Takı Tasarım Kavramı, *Sarraf Kuyumculuk ve Mücevherat Kültürü Dergisi*, İstanbul, 2004, sayfa:16-18

çalışmalarında, özgürlük ve acıcılık sağlayacak yeni sanatsal ve teknik yaklaşımlar geliştirdiler.³ Resim 2’de görülen çalışma, abanoz ağacı ve gümüş tel kullanılarak üretilmiştir.

Heykelsi Yaklaşımlar: Takının heykelsi yanı ve uzaydaki şekil ve kitleyi yakın ölçekte dengeleme dürtüsü, pek çok sanatçıyı etkileyerek, doğadan esinlenip soyut yüzükler yaratırken, minimanist bakış açısıyla şekil ve yapıları özdeşleştirdikleri görülmektedir. Mimarlık ve mühendislikteki gelişmelerin yanında, birbirimize ve dünyaya bağlanma şeklimizin de değişmesiyle, takı sanatçıları, yapı, denge, hacim ve uzay konularını yüzük tasarımlarında yansıtmaya başladığı düşünülebilir. Takı sanatçıları mühendislik ve mimarlıktan gelen prensiplerle hareket ederek, geleneksel takı malzemeleri ile ilgisi olmayan endüstriyel malzemelerden faydalanmışlar, heykelsi yüzüklerde, malzemelerin zıtlığını kullanarak, üç boyutlu kompozisyonlarla abartılı yapılar tasarlarlarken, yüzüğü vücuda takılan heykeller olarak düşünmüşlerdir.

Heykelsi yüzüklerde, yüzüğün takı tarihindeki serüveni içerisinde sahip olduğu gösterişli ve abartılı süslemelerden oluşan doğasından kaçınarak, zenginlik ve sosyal statüden bağımsız yeni bir takı formu yaratmak için değerli olmayan materyalleri değerli olanlar ile kullanarak yüzüğün yaşamsallığını malzemeden biçime kaydirdılar. Böylece takı sanatında çığır açan gelişmeler yaşanmaya başlandı.⁴ Bu gelişme yaşanırken, takıya sahip olma, onu takma duygusu ve malzemenin yansıttıklarının da tartışmaya açılmış olduğu görülür. Yüzüğe değer biçilirken kıymetli oluşun güvenilirliği sorgulanmaya başlanmış, takının sosyal rolüne atıfta bulunularak “takıda değerli olan nedir?” sorusunu gündeme gelmiştir. Resim 3’te kayın ağacı ve beyaz altın ve inci kullanılarak üretilmiş 5 parça yüzük tasarımı görülmektedir.

Resim-3: Tasarım; Anıl Sam 2008 (Fotoğraf: Anıl Sam).

³Ursula NEUMAN, **Inspired Jewelry**, New York 2009,sayfa 32

⁴ Suhandan ÖZAY DEMİRKAN, 20yy Takıları ve Yeni Takı Kavramı, **Antik Dekor Antika ve Sanat Dergisi**, İstanbul, 1998, sayfa:176-182

Şekil ve kompozisyon tüm yüzükler için büyük önem taşıırken, bazı takı sanatçıları, yüzüğü tuval olarak kullanıp asıl önemli olanın renk ve desen olduğunu söylemini ortaya atarak, heykel yüzük çalışmalarında, lekeleme, boyama, emaye kaplama, metal ve diğer malzemelerin kakmalarla süslenmesi, güverse (küçük küreciklere verilen ad) ve renkli taş, plastik ve camların birleştirilmesi gibi teknikleri kullandılar. Metal yüzeyleri asitle oyarak, rulo baskı uygulamasıyla ve birçok tabakayla birleştirilmesiyle dokulu yüzeyler yarattılar.

Antik dönemden itibaren takı üretkenler, yapıtlarında öyküler anlatmışlardır. Takı sanatçıları geçmişten günümüze, mitolojik olayları, uygarlıkları ya da kişilerin tarihini takılarda yansıtarak, resim ya da sembol yoluyla iletişim kurmuşlardır. Günümüzde de benzer bir şekilde modern takı sanatçıları, olayları, hikâyeleri, ikonik değerlere sahip olan şekil ve görüntüleri yüzüklerine yansıtarak, yaratıcılıklarını ortaya koymaktadır.

İşaret ve Sembollerden Yola Çıkılarak Yapılan Çalışmalar: Çağdaş takı sanatçıları geçmişin gizemlerini günümüze taşıyarak mistik öğeler içeren sembollerini yüzük çalışmalarında kullanmışlardır.

Takı sanatçıları manevi değerler taşıyan sembollerini ve materyalleri farklı sanat disiplinlerinin teknikleriyle karmaşık kompozisyonlar uygulayarak mistik gücü farklı bir dille anlatmaktadırlar. Bu tasarımlar, insan ruhunun mistisizme olan ihtiyacını, heyecan ve tutkusunu ifade etmektedir. Resim 4'te tasarımcı, gümüş, cam ve kâğıdı kullanmıştır. Gümüşe kalem işi ile süslemeler yapılmış, iç hazneye kâğıt üzerine Hz. Fatma'nın elini sembolize eden figür yerleştirilerek, cam ile kapatılmıştır.

Resim-4: Tasarım; Özlem Kapani 2008 (Fotoğraf: Ufuk Çalkın).

Takı sanatçıları heykelsi yüzüklerin yapısal anlamını güçlendirmek için yazıyı ve dili de kullanmışlardır. Latince, İbranice, Arapça ve Çince dillerinin harf şekilleri gerçek anlamlarından bağımsız olarak formlarda yer almıştır.⁵

Sosyal ve Politik Konulardan Etkilenme: Takı sanatçıları çevre, sosyal adaletsizlik, tüketici hareketi ve insanlık durumu hakkındaki görüşlerini bildirmede oldukça akıllıca davranarak, yüzük formlarında algılanabilir bir dil kullanmışlardır. Göze ve akla hitap eden biçimler yaratırken esprili, etkili ve rahatsız edici olmaktan kaçınmamışlardır. Politik ve sosyal konuları açıkça anlatmak için takı formunda eleştirel bir anlatıma gitmişlerdir.

⁵ Ursula NEUMAN, *Inspired Jewelry*, New York 2009, sayfa 64

Doğal Hayattan Etkilenme: Takıda bitkilerin, hayvanların ve diğer doğal elementlerin kullanılması uzun bir geçmişe sahiptir. Organik oluşumlardan etkilenmiş takıcı üretiminden farklı olarak, ağdaş takı sanatçıları çalışmalarında gerçek doğal materyalleri kullanılmışlardır. Bitkiler, kelebek kanatları ve tavus kuşu verilebilecek örneklerdendir. Resim 5'te yer alan tasarımlar alçı malzemesinden üretilmiş ve gerçek bitkiler kullanılmıştır.

Resim-5: Tasarım; Taner Tabaklı-2008 (Fotoğraf: Emrah Tuluk).

Vücuttan Etkilenerek Farklı Yorumlar: Yaratıcı yüzüklerde, vücut parçaları, iç organlar ve hücre yapıları gibi formlar kullanılarak insan bedeninin ve ruhunun kırılğanlığına atıfta bulunan biçimler çalışılmıştır. Bu çalışmalara birçok Takı Tasarım Kataloğunda rastlamaktayız. Bazı takı sanatçıları ise yorumları genişleterek, XXI. yy insanının bedeni ruhtan yoksun makinelere benzeterek tasarımlarına farklı bir boyut getirmişlerdir. Resim 6'da görölen tasarım deriden üretilmiştir.

Resim-6: Tasarım; Duygu Tezsever 2010 (Fotoğraf: Duygu Tezsever).

Endüstriyel Yaklaşımlar: 1990'lar da birçok sanatçı, doğaya sahip çıkma eylemlerini yapıtlarında göstermeye başlanmışlardı. Mekanikleşmenin getirdiği insanlar arası iletişimsizlik dünya genelinde yaygınlaşmıştı. Takı sanatçılarından bazıları tepkilerini çalışmalarına yansıtılar. Farklı malzemeler ile etrafı kaplayan sessizliği ve ayrılıkları izleyicilere sundular. “Takıyı dışavurum için yeni bir zemin olarak kullanma” yaklaşımının giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Takıda sınırların genişlemesi ile birlikte takıyı “vücudu vurgulamaktan ziyade vücuda hâkim olacak objeler” olarak görme akımı birçok takı sanatçısını etkilemiştir. Takıyı rahat ve pratik kılma ihtiyacı göz ardı edilerek, yüzük çalışmalarında yorumlar genişletilmiştir. Resim 7’de Mekanikleşmenin getirdiği tekdüzelik yansıtılmış, malzeme olarak saat mekanizmaları kullanılmıştır.

Resim-7: Tasarım; Talha Türker 2009 (Fotoğraf: Okan Kalem).

Resim-8: Tasarım; Akif Teoman 2009 (Fotoğraf: Akif Teoman).

Teknolojiden Etkilenme: XXI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çok sayıda takı sanatçısı çalışmalarında yeni teknoloji arayışına girmiştir. XX. yüzyılın sonunda takı

çalışmalarında sibernetik ve mikro elektrik teknikler kullanılmaya başlanmış ve doğal devrimsel bir yol yaratacağı düşünülmüştür. Teknoloji ve insan ruhunun aynı anda ve aynı oluşuma hizmet edebileceğini kanıtlamak istercesine, dijital görselleri ve sahte gerçekleri yani insan ruhunu ve bilincini aynı potada eriten takı çalışmaları yapılmaktadır.

1980'ler den itibaren takı tasarımına bilgisayar desteği(CAD / CAM) girmiş, ileri teknoloji görünümüyle insan eli değmeden takı çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Çağdaş Takı sanatına yeni bir boyut getiren bu süreç; bilgisayarın takı üretme (üç boyutlu printer) ve kopyalamada sağladığı kolaylık, bu takıların, elle üretilmiş eşsiz tasarımların değerini yakalayıp yakalayamayacağı ve de değerli parçalar olup olamayacağı yönündeki soruları beraberinde getirmiştir. Resim 8'de görülen tasarım bilgisayar desteği ile yapılmış, üç boyutlu printer yardımı ile mum kalıbı alınarak, altın ile üretilmiştir.

Çağdaş Takı Sanatı doğası gereği, bir dışa dönüklük sanatıdır. Çağdaş takı sanatı, bir zenginlik ya da statü göstergesi değildir, ancak kişisel ilgi ve görüşlerin bir dışavurumudur. Takı sanatçısı "yaratıcı çalışmada" tutkuları, tercihlerini, inançlarını, politik görüşlerini kısaca hayata bakışını vurgular. Takı sanatçıları eserlerinde, sosyal, kültürel ve sanatsal mesajlarını kendilerine özgü ifadelerle ortaya koyan sanatsal yaratıcılıklarını izleyicilere sunarlar.

Takı sanatçıları, tasarımlarında ele aldıkları biçimler, kullandıkları malzemeler ve üretim tekniklerinde gösterdikleri performanslarıyla "**Çağdaş Sanat**" kapsamında girecek çalışmalar yaparak dünya sanat platformunda yer alamaya başlamışlardır. Dünya genelinde isim yapmış birçok Kuyumculuk Firması, belli periyodlarla takı sanatçılarına özel koleksiyonlar hazırlatarak hedef kitlelerine sunmaktadırlar. Bu koleksiyonlardaki parçalar, vücuda uygunluk (ergonomi), kullanılabilirlik gibi ölçülerin ötesine geçen, sanatsal değere sahip tasarımlardır ve koleksiyonerler tarafından merakla izlenmektedirler.

"**Takı Sanatı**"nın farklı sanat disiplinleriyle etkileşmesi ve yüklendiği-yansıttığı anlamlar göz önüne alındığında; Çağdaş Sanat Platformunda kabul ve beğeni görüyor olması, Çağdaş Sanat etkinliklerinde edindiği yer ile kanıtlanabilir.

KAYNAKLAR:

Kitaplar:

EBENDORF, Robert; **1000 Rings, Inspiring Adornments for The Hand**, New York 2003.

LAMBERT, Sylvie; **The Ring, Design Past And Present**, Switzerland 1996.

NEUMAN, Ursula; **Inspired Jewelry**, Museum Of Arts And Design, New York 2009.

VAN, Marthe Le; **500 Wedding Rings, Celebrating a Classic Symbol of Commitment**, New York 2009.

Makaleler:

ÖZAY DEMİRKAN, Suhandan; "20yy Takıları ve Yeni Takı Kavramı", **Antik Dekor Antika ve Sanat Dergisi**, İstanbul, 1998.

DEMİRTAŞ DİKMEN, Pelin; "Modern Takı Tasarım Kavramı", **Sarraf Kuyumculuk ve Mücevherat Kültürü Dergisi**, İstanbul, 2004.